

4

Pracovní listy

4.1 Šátková aféra

4.1.2

Anatomie jedné eskalace — práce ve skupinách

Přečtěte si text metodou podvojného deníku. Rozdělte prázdný papír na dvě části. Do první části запиšte informace a myšlenky z textu, které vás zaujaly, nebo ke kterým máte otázky či komentáře, na druhou polovinu papíru si запиšte vlastní komentáře, poznámky nebo otázky k daným úryvkům z textu. K uvedenému případu dohledejte další informace, jako jsou zprávy, články nebo rozhovory v médiích.

Takzvaná šátková aféra z roku 2013 byla jednou z mála veřejných konfrontací na téma viditelnosti islámu v Česku a jeho postavení ve společnosti. V Česku šlo o ojedinělou záležitost; v českých školách studuje řada dívek, které si z důvodu svého náboženského vyznání zahalují šátkem část hlavy, a do roku 2013 došlo jen k málo kontroverzním. Zato v západoevropských zemích je zahalování žen z náboženských důvodů téma, které bylo mezi lety 2003 a 2015 velmi přítomné.

Začátkem byl zákaz nošení šátků ve francouzských státních školách v roce 2003. Několik soudních procesů proběhlo v Německu, v Rakousku se také řešil zákaz nošení šátku v parlamentu a v Belgii zase nošení šátku z náboženských důvodů u političek. V každé zemi šlo ale o spor na jiné téma: někde šlo o pravidla týkající se žactva nebo vyučujících, někde proti šátku brojily radikálně pravicové strany, jinde zase sekulární levice a středové politické strany poukazovaly na sekularismus jako základní republikánský princip, jinde se zase liberálové i konzervativní muslimové dívali s nedůvěrou na liberální političku nosící šátek. Dnes je téma šátku ve většině zemí buď vyřešené, nebo alespoň okrajové.

Český případ odrážel několik procesů: zprávy o těchto kontroverzích v Evropě (jakkoliv zjednodušené) a růst islamofobie po roce 2015 (iniciativa „Islám v ČR nechceme“ a protiimigrační obrat Okamurovy druhé strany v roce 2016).

Co se stalo

- 2013** Dvě dívky, jedna afghánského a jedna somálského původu, opouštějí Střední zdravotnickou školu v Ruské ulici v Praze poté, co je ředitelka v září vyzvala, aby si při teoretické výuce sundaly hidžáb s tím, že během praktické výuky se pokrývka hlavy nosí, ale během teoretické ne. Dívky pokyn ředitelky neuposlechly.
- 2014** Jedna z dívek podává stížnost. Ombudsmanka na situaci reaguje a hovoří o nepřímé diskriminaci.
- 2016** Ayan Jamaal Ahmednuur školu žaluje v občanském soudním řízení, přičemž se domáhá omluvy a 60 tisíc korun.
- 2017** Škola u obvodního a poté i městského soudu v Praze vyhrává s tím, že ředitelka neporušila pravidla: Městský soud v Praze v září loňského roku pravomocně rozhodl o tom, že neexistuje zákonná povinnost tolerovat náboženské symboly. Dívky navíc nebyly na školu formálně zapsány, ani z ní nebyly formálně vyloučeny.
- 2017** Česká televize vysílá pořad Máte slovo s Michaelem Jílkovou na téma „Je hidžáb ve školách výrazem demokracie, nebo islamizace?“.
- 2017** Škola reaguje na rozsudek městského soudu a zavádí plošný zákaz nošení pokrývek hlavy.
- 2018** Ředitelka podává prostřednictvím svého advokáta na ombudsmanku žalobu pro ochranu osobnosti. Dožaduje se omluvy a finanční satisfakce ve výši dvou milionů korun. Ombudsmanka byla na základě žaloby ředitelky předmětem policejního šetření, nakonec však nebyla obviněna.
- 2019** Nejvyšší soud konstatoval, že zákaz nošení šátku při teoretické výuce nesleduje legitimní cíl, a že Česko nesmí diskriminovat žádný z náboženských směrů. Spor proto vrátil k dalšímu projednání.
- 2020** Dívka si přeje žalobu pro celkové vyčerpání stáhnout. Ředitelka nesouhlasí a stažení ruší.
- 2021** Soud povoluje stažení žaloby žalovatelkou.

Otázky

Ukázalo se, že islám Čechům vadí? Nebo naopak, že téma nošení šátku bylo vítanou příležitostí se zviditelnit? Byla ředitelka školy islamofobka, nebo se „radikalizovala“ během procesu eskalace? Jakou roli hrála v eskalaci média a islamofobní aktivisté? Kdo byl největší obětí události a kdo nese největší zodpovědnost?

Jak chápali „šátek“ různí aktéři konfliktu? O co šlo různým aktérům kauzy? Šlo nakonec o islám?

Kdo má jaký problém?

Aktéři kauzy: ředitelka, studentky, ombudsmanka, soudy, politici, anti-islamisté, lidskoprávní aktivisté

Zadání:

- 1 Každá skupina analyzuje jednání jednoho z aktérů. Použijte materiály z domácí přípravy a na internetu dohledejte další zdroje, argumenty nebo jiné relevantní informace ke svému aktérovi, abyste zjistili jeho motivace, cíle a strategie. Pomocí teorie otheringu (viz pracovní list Othering) a následujících pomocných otázek připravte rozbor jednání aktéra:
 - Jaká je motivace aktéra? Čeho chtěl dosáhnout?
 - Jaké je mocenské postavení aktéra?
 - Jaké jsou hlavní argumenty aktéra?
 - Jakou roli sehrál aktér v celé kauze? Eskaloval? Deeskaloval? Jak to ovlivnilo průběh kauzy?
 - Využíval aktér v kauze othering? Jakým způsobem? Jak rámoval „druhé“?
 - Byl othering použit i vůči vašemu aktérovi? Jakým způsobem? Jak byl aktér rámován?
 - Jak othering ovlivnil celou kauzu? A jaký to mělo dopad na zranitelné skupiny?
 - Jak se othering dá vyhnout?
- 2 Připravte scénář pro rolovou hru tak, aby váš aktér dosáhl svého cíle. Nachystejte si několik argumentů, názorů, prohlášení a návrh na řešení (z pohledu svého aktéra), můžete použít i citace z rozhovorů nebo vlastní fantazii. Nápomocné vám mohou být

otázky pro skupinu, které najdete na konci popisu každého aktéra.

① Ředitelka:

Necítí vinu. Rozhodnutí se opíralo o platný školní řád. Dívky se navíc nikdy formálně nezapsaly a nebyly zbaveny možnosti vzdělávání pro náboženský symbol. Odmítá nařčení z diskriminace a vyhrožuje soudem ombudsmance.

V rozhovoru pro Mladou Frontu DNES ² vysvětluje svůj odmítavý postoj a svůj přístup k nošení šátku a k autoritě školy: „Nošení pokrývky hlavy v prostorách školy je nespolečenské, a tak k této záležitosti v souladu s vnitřními předpisy přistupujeme. Nikomu nebráníme v jeho víře. Ve všech případech, ať žadatel o studium na zdejší škole pochází z České republiky, ze zemí EU nebo ze třetích zemí, je nutné, aby respektoval právní předpisy, zvyklosti dané země, etické normy i jiná náboženství... Asi bychom neobhájili, aby tady děti seděly v kapucích, kulichách a učitelé chodili v kloboucích. Společenské chování je dáno takto, takže pokud tady někdo chce dobrovolně studovat, tak si myslím, že by se měl přizpůsobit.“

V rozhovoru pro Lidovky ³ se dále obhajuje sekulární povahou českého školství: „Pokud někdo v něco věří, nemusí to demonstrovat navenek. Ať si to demonstruje třeba mimo školu.“

Na druhou stranu pro Parlamentní listy ⁴ odmítá, že by měla zakazovat šátek a brání se tím, že studentka neměla platné doklady. odmítá, že by měla zakazovat šátek, a brání se tím, že studentka neměla platné doklady. „Navíc, ženu ze Somálska nikdo nikdy neviděl. Pokud jí náhodou někdo viděl, tak nemohl vědět, koho vlastně vidí a o koho jde. Neměla totiž platné dokumenty. Takže úřady vlastně zastupovaly někoho, a neví se koho. ‚Poškozená‘ je jako paní Columbová.“

Cítí se sama obětí a za kauzou vidí konspiraci: „Jediný, kdo to odnesl po všech stránkách, jsem já. Jsem stále přesvědčena, že celá kauza měla být precedens, protože tato věc není v České republice dostatečně legislativně vyřešena a já jsem měla být tou obětí. Normálně by mě zlikvidovali. Byla snaha mě poškodit jak lidsky, tak profesně. A tato bilance je pro mě dosti děsivá. Nezapomeňte, že v roce 2013 se vlna začala rozjíždět. Už v roce 2015 jsem se vyjadřovala v tom smyslu, že od prvopočátku je to akce plánovaná, za určitým cílem.“

Jak referují Parlamentní listy ⁵, v pořadu u Xavera Veselého dále rozvádí svůj pohled

na studentku a teorii konspirace: „Ona měla doklad o tom, že měla ukončenou základní školní docházku, ale neuměla číst, psát ani počítat. Mě to překvapilo,“ popisovala v rádiu ředitelka. Kohoutová si obě dívky pozvala do ředitelny. Ony tam přilétly, ta Somálka dupala a říkala, že u nás nebude studovat, vyběhla z ředitelny a po chvíli se vrátila s formulářem, že ukončuje studium. Asi kvůli nošení šátku, ale jak ona neuměla vůbec psát, tak to na tom formuláři vypadalo jako nehonění,“ prozradila Kohoutová.

„To byl naplánovaný scénář. S právníky, s nevládními organizacemi, pravděpodobně, aby z toho vznikla politická kauza a aby se tady prolomilo to, že se na škole nesmí nosit náboženské symboly,“ pokračovala dáma. „A vás k tomu tedy využili?“ ptal se moderátor Veselý. „Ano,“ odpověděla jasně paní ředitelka.“

Pro Parlamentní listy ⁶ otevírá také další rovinu: „O takovouto popularitu jsem nestála. Samozřejmě celá kauza měla dopad do mého osobního i rodinného života. Cítila jsem se ohrožena v zaměstnání. Přišlo mi to vše nespravedlivé a necitelné i vůči mým kolegům i žákům školy, protože za celou dobu působení jsem se snažila, aby škola měla tu nejlepší pověst a žáci dosahovali velmi dobrých výsledků a učitelé měli dobré podmínky pro svoji náročnou práci. Ten tlak, který byl na mě vyvíjen veřejnou ochránkyní práv, některými neziskovými organizacemi, státními orgány, tiskem a některými dalšími médii i desítky a desítky probdělých nocí se podepsaly i na mém zdravotním stavu,“ říká pro Parlamentní listy.cz ředitelka Ivanka Kohoutová.

Pomocné otázky pro skupinu

- Jaký cíl sledovala ředitelka? Co bylo její motivací, resp. potřebou?
- Vnímáte posun, nebo naopak koherenci jejího postoje?
- Zaujímají různá média ke kauze různé přístupy? Je v textech něco důležitého či zvláštního?
- Dalo se to vyřešit jinak?

② Studentky

Dívka v centru dění se jmenuje Ayan Jamaal Ahmednuur. Obě studentky se cítí být pod tlakem a opouštějí studium. Ahmednuur hledá zastání a po podpoře ombudsmanky i uznání a (malé) zadostiučinění.

Pokuste se najít její postoje v médiích. Dívky v kauze figurují málo, ať už ze své vlastní vůle, nebo z nezájmu médií (co je pravděpodobnější?).

Zde je několik odkazů přibližujících okolnosti:

- Jak se vyvíjela kauza pro studentku? ②
- Proč vzala studentka zpět obžalobu? ②
- Jak práva studentek uchopil nejvyšší soud? ②

Pomocné otázky pro skupinu

- Lze dohledat jména studentek, jejich původ, názory a informace o dopadu celé kauzy na jejich život? Proč?
- Kdo za ně hovoří?
- Jak na ně kauza zapůsobila?
- Kdo se jich zastal?

③ Ombudsmanka

Ombudsmanka v roce 2014 vydává zprávu ②, ve které konstatuje, že došlo k nepřímé diskriminaci žalovatelky, a že česká legislativa náboženské symboly neomezuje. V roce 2014 dále vydává zprávu o stavu lidských práv, ve které zmiňuje tzv. šátkovou aféru ②. Ombudsmanka rovněž kritizuje Českou školní inspekci ② za laxní posouzení kauzy.

Postoj ombudsmanky je silně kritizován v médiích, zejména v mediální skupině MAFRA a Parlamentních listech ②: „Anna Šabatová k věci uvedla, že je velmi překvapena tím, že je podezřelá z nějakého trestného činu za skutky, které považuje za zcela souladné se zákonem a s mandátem veřejné ochránkyně práv. Vnímá to jako do určité míry nepřiměřený nátlak na výkon funkce. Odkazuje na atmosféru, která panuje ve společnosti ve vztahu k příslušníkům muslimského vyznání a konkrétně i ve vztahu ke stěžovatelce Ayan Jamaal Ahmednuur. Bylo třeba vyvinout určitou míru občanské a lidské odvahy, aby zaujala to stanovisko, které zaujala, zejména v prvních týdnech byla zavalena stovkami nepřátelských e-mailů a to trestní oznámení vnímá jako součást tohoto nátlaku,“ popisují policisté ve svém usnesení, jak svůj postup ombudsmanka vysvětlovala.“

„To, že údajně stěžovatelka nebyla schopna v tu chvíli prokázat svoji totožnost, je zcela irelevantní ve vztahu k tomu, jestli došlo, nebo nedošlo k diskriminaci. To, o co tam šlo, je, jestli lze vnitřním řádem zakázat nošení šátku, nebo ne. Prokázání totožnosti je v předmětné věci pouze technikálie a to, zda mohla stěžovatelka Ahmednuur předložit

dne 2. 9. 2013 tzv. průkaz azylanta, nebylo ověřováno. Od stěžovatelky si nechala popsat situaci a nic nenasvědčovalo tomu, že by šlo o průkaz, a ne o šátek,“ stojí v usnesení.“

Ombudsmanka byla na základě žaloby ředitelky předmětem policejního šetření, nakonec však nebyla obviněna ②.

Pomocné otázky pro skupinu

- Jak byste charakterizovali roli, kterou v kauze ombudsmanka sehrála?
- Měnila se její role v čase?
- Je v jejích postojích něco důležitého či zvláštního?

④ Soudy

Odvolací soud nejprve rozhodl proti žalobě studentky ②.

„Podle názoru odvolacího soudu na užívání šátku jako projevu náboženského přesvědčení navenek bez jakéhokoliv omezení na půdě veřejné školy, která musí zůstat neutrálním prostředím, žalobkyně právo nemá. Povinná tolerance náboženských symbolů nemá zákonný podklad, u nás je daná pouze opakem práva na náboženskou svobodu,“ stálo v odůvodnění rozsudku soudce Městského soudu v Praze Jana Klášterky. Shrnutí soudních řízení je zde ②.

Nejvyšší soud

NS se ale postavil na stranu dívky ②. Senát v čele s Robertem Walthem upozornil, že požadavek na odložení šátku opíraný o školní řád nemohl obstát. „Cílem tohoto opatření bylo dodržování společenských norem v prostorách školy a bylo vyvoláno nevhodným oblékáním především chlapců, kteří nosili ve škole a při výuce kšiltovky a kapuce. Normy společenského chování včetně odívání však žalobkyně užitím muslimského šátku neporušila, neboť zahalení vlasů obecně nevzbuzuje pohoršení, je u žen běžné nejen při pobytu venku, ale i uvnitř budov,“ konstatovali soudci. Skutečnost, že způsob vázání hidžábu je v naší společnosti cizorodým prvkem, neznamená porušení norem společenského chování, mravnosti, respektive morálky. V případě zahalení hidžábem jako projevu víry tedy není zákaz pokrývek hlavy odůvodněn legitimním cílem zachovávat pravidla společenského chování a morálky, tedy cílem, jež toto ustanovení školního řádu sledovalo,“ stojí v rozhodnutí NS.

Poté Nejvyšší soud činí závěr: „Lze uzavřít, že zákaz nošení pokrývek hlavy studentkám muslimského vyznání při teoretické výuce ve škole není odůvodněn legitimním cílem. Ve vztahu k žalobkyni došlo proto k nepřímé diskriminaci v přístupu ke vzdělání ve smyslu § 3 antidiskriminačního zákona.“

Soud se odkazuje na Listinu základních práv EU ☺: Svoboda projevu náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví, nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Pomocné otázky pro skupinu

- Jakou roli hrály v celé kauze soudní spory?
- Jak vnímáte to, že každý soud vydal jiný rozsudek?
- Jak soudní rozhodnutí ovlivnila průběh kauzy?
- Je v textech něco důležitého či zvláštního?

5 Prezident a politici

Politická intervence přenáší téma na pole politického boje.

Ředitelky se zastali různých aktivistů ☺ a politiků:

- Na stranu ředitelky se staví Miloš Zeman „Šátkem to začíná, burkou končí“ ☺ (tento článek ČT má zajímavý obrat)
- Nepřímo pak i ministr školství ☺: „Hidžáb nevadí, ale burka ano. Pravidla jsou pravidla“

Ředitelka Kohoutová dostala v souvislosti s kauzou v roce 2018 státní vyznamenání od prezidenta Miloše Zemana. Ocenil ji za zásluhy o stát jako „statečnou ženu v boji s netolerantní ideologií“ ☺. Prezidentův mluvčí ve svém vysvětlení podpořil verzi ředitelky ☺: „Prezidentův mluvčí v pondělí dopoledne vysvětlil, co tím Zeman myslel. Netolerantní ideologii vyznávají ti, kteří se snaží uštvat člověka, zničit ho profesně i lidsky, v zájmu své ‚pravdy‘. Paní ředitelka čelila několik let brutální kampani v režii ombudsmanky, neziskovek a některých médií, napsal v sms zprávě Ovčáček k zásluze Kohoutové“.

Pomocné otázky pro skupinu

- Proč se do kauzy zapojili politici a prezident?
- Co bylo jejich zájmem? V jakém kontextu se zapojili?
- Jaký to mělo vliv na vývoj kauzy?
- Je v textech něco důležitého či zvláštního?

6 Anti-islamisté

Kauza je využita k polarizujícímu jednání; kauzy se ujali anti-islamisté, dívky zase lidskoprávní aktivisté. Soudní síň je místem symbolického sporu o islám, potažmo o práva muslimů. Soudních jednání se opakovaně účastnili tzv. odpůrci muslimů, kteří podporovali školu a její ředitelku Ivanku Kohoutovou. S obrazy s přeškrtnutou mešitou či s plakáty s nápisy „škola není mešita“ a „Islám je smrtelné zlo“ a „dnes šátek, zítra obřízka“ stáli před jednacím sálem. Přítomen byl Martin Konvička, vůdce iniciativy Islám v ČR nechceme, jakož i politici: Jana Černochová, Václav Klaus mladší, Patrik Nacher za hnutí ANO, zástupce veřejné ochránkyně práv Stanislav Křeček, Marek Černoch z Úsvitu a Jana Volfová z Bloku proti islámu. Proces a s ním spojená pozornost médií v minulosti přilákaly i politiky, kteří vyjadřovali podporu ředitelce školy. V úterý se před soudní síní objevili znovu politici ODS Jana Černochová a Václav Klaus mladší, přišel také Miroslav Sládek. Jednání se naopak jako obvykle neúčastnila Somálka... Do jednací síně přišel také školní expert ODS Václav Klaus mladší, který případ dlouhodobě sleduje. Rádiu Impuls řekl, že hidžáb je pro žalobkyni jen záminkou. „Tady podle mě nejde o náboženské svobody. Jde o to, že když dáte pětku nebo necháte propadnout nějaké dítě, které je shodou okolností z nějaké minority, tak na vás naskáčí aktivisté a státní orgány“ viz článek v iDnes ☺.

Parlamentní listy ☺ provokace během soudního líčení: Vše vyvrcholilo tím, když jeden z provokatérů a zcela se nekontrolujících jedinců si nasadil motorářskou přilbu, kterou si ale byl na výzvu soudkyně a justiční stráže nucen sundat. Po chvilce se však zvedl a jako smyslů zbavený začal vykřikovat, jak to, že právní zástupkyně žalobkyně má také pokrývku hlavy, přestože ta evidentně patřila ke kostýmu. Trpělivost přetekla a výtržník musel za doprovodu justiční stráže soudní síň opustit. Při jeho odchodu někteří lidé povstali a začali zpívat státní hymnu.

Pomocné otázky pro skupinu

- Co je cílem anti-islamistů?
- Jak vnímají šátek, islám a celou kauzu?
- Jaké používají prostředky pro dosažení svého cíle?
- Je v textech něco důležitého či zvláštního?

⑦ Lidskoprávní aktivisté

Aktivisté podporují studentky a staví se za právo nosit hidžáb ve škole 🚫.

„Kvůli velkému zájmu se jednání přesunulo do největšího sálu v justičním areálu. Rušno bylo před začátkem soudu i na chodbě. Na líčení se totiž přišlo podívat i několik žen se zahalenými vlasy. „Já vás teď vyzývám, abyste si ten šátek sundala,“ provolávala starší žena na Moniku Horákovou ze Strany Zelených, která přišla k soudu zahalená. „Právě kvůli lidem jako jste vy, si ho nechám na hlavě,“ odvětila Horáková.“

Pomocné otázky pro skupinu

- Proč Monika Horáková nosí šátek? Co tím chce dát najevo?
- Jako roli hrají aktivisté ve sporu?
- Jaký to má dopad na kauzu a na celou diskuzi o islámu v Česku?